

<http://old.ostanovinasilie.org/марк-сандел-10-фактов-о-домашнем-насилии/> (дата звернення: 25.02.2017).

2. В Україні погіршується статистика домашнього насильства // Інформатор: сайт. 04.07.2016. URL: <http://informator.news/v-ukrajini-pohirshujetsya-statystyka-domashnoho-nasyilstva/> (дата звернення: 25.02.2017).

Отримано 26.02.2017

УДК 81'276.3

Юлія Романівна САВЧУК,

курсант факультету № 3 (підрозділів поліції превентивної діяльності)

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6646-5781>

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ НЕНОРМАТИВНОЇ ЛЕКСИКИ

Показано причини вживання ненормативна лексики. Вказано вікові особливості вживання табуйованих слів. Вказано, що заходи, спрямовані на превенцію поширення ненормативної лексики в молодіжному середовищі, є доцільними та необхідними.

Мова людини – це її вербальний портрет. Мова цілої групи або соціального прошарку суспільства – становить мовний портрет соціальної групи. Етикет і мова – нероздільні, тому самообмеження та самоконтроль в мовній діяльності привичні та очікуванні.

У сучасному світі спостерігається поширення вживання ненормативної лексики. Ненормативна лексика – сегмент лайливої лексики різних мов, що включає вульгарні, грубі і непристойні лайливі вирази, які часто виражають спонтанну мовну реакцію на несподівану (зазвичай неприємну) ситуацію. До ненормативної лексики належать територіальні діалекти, просторіччя і грубі жаргони (наприклад, сленг).

Психосемантика нетрадиційної лексики традиційно пов'язується з приписуванням психологічного змісту, який позначається такими термінами, як непристойність, грубість, цинізм, безсоромність, бруд, щось огидне, непристойне, негативна оцінка, образа, приниження, прагнення зганьбити когось або щось тощо. До нецензурної лексики відносять грубі вульгарні вирази, якими комунікатор спонтанно реагує на несподівану і неприємну ситуацію. Це табуйовані слова, вживання яких часто змушує мовця створювати пропуски в своїй промові [1, с. 654].

Істотне зниження «порогу припустимості» використання нецензурної лексики в літературних текстах, спектаклях, операх, в шоу-бізнесі, в ЗМІ та повсякденній мові призводить до поступової детабуїзації

психологічного змісту, який традиційно приписується семантиці і експресії слів і виразів, які ще недавно вважалися неприпустимими в цивілізованому спілкуванні. Відповідні асоціації, виражене негативне ставлення, цинізм, вульгарність і грубість, прагнення принизити і образити партнера – ось далеко не повний перелік значень і смислів, пов'язаних з нецензурною лексикою. Даній лексиці і відповідній жестикуляції притаманне вираження агресивної вульгарності, переступання рис нормативного поведінки, прагнення викликати фрустрацію у того, кому вони призначені, образити гідність іншої людини [4].

Використання нецензурної лексики як невід'ємного елементу розмовної мови може свідчити про включеність в свідомість і мислення тих психологічних смислів, які асоціативно пов'язуються з даним видом лексики. Це, перш за все, негативні емоції і відповідне до них відношення, яке демонструє агресію, оцінку, прагнення зруйнувати тощо [3, с. 112].

Т. Н. Ушаковою розроблено концепцію мовної свідомості [5, с. 6]. Поняття мовної свідомості дозволяє, по-перше, укоренити зв'язок лінгвістичного явища (мови) з психологічним феноменом (свідомістю), підкреслюючи нерозривний зв'язок лінгвістичних проявів з змістом свідомості людини; по-друге, уточнити психологічне визначення самої свідомості, оскільки виділяється близька, але особлива сфера, що має власні риси і специфіку. Даний термін не тільки підтверджує існування і значення опозиції «свідоме-несвідоме», а й дозволяє наповнити його новим змістом в мовних актах і процесах. В епоху ціннісної невизначеності, до якої можна віднести наш час, виникає об'єднання цінностей і антицінностей (добро – зло, творення – руйнування та ін.), що проявляється в мові як злиття осмислених фраз і нецензурної лексики, що відбиває несвідомі елементи, які, як правило, мають негативну модальність. Специфіка нецензурної лексики, як видається, полягає в тому, що вона наділена потужною емоційно-оцінної конотацією (додатковим значенням), яка пов'язана не тільки з ситуацією, але також (і, може бути, в основному), з зафіксованими в культурі значеннями і смислами, «архетипними символами», які керують з несвідомої сфери як інтенцією мовця, так і сприйняттям слухача [2, с. 17].

Застосування нецензурної лексики може бути адресним, персоналізованим. У цьому випадку головна функція використання нецензурної лексики пов'язана з метою образи, приниження, обмови адресата промови, виступи проти кого-небудь. При безадресних застосуваннях нецензурної лексики найбільш часто, на думку багатьох дослідників, реалізуються наступні функції:

– ідентифікація з групою і прийняття групою як «свого»;

- протестність проти соціальних нормативів, бравада свободою і всездозволеністю;

- підвищення експресивності мови;

- засіб розрядки психологічної напруги індивіда;

- заміна слів-заповнювачів мовних пауз і деякі інші функції.

Лихослів'я може проявлятися автоматично як реакція на фізичні відчуття людини: раптовий біль, здивування і вираз тому подібних емоцій, які виходять з правої півкулі мозку. Примітно, що люди з афазіями, які нездатні до мовної артикуляції думок, в змозі вилятися, висловлюючи свої емоції. Люди з розладами лівої півкулі здатні вилятися, але якщо попросити повторити сказане, зробити це ще раз їм уже не вдасться.

Найважливіша особливість нецензурної лексики – парадокси суджень, парадоксальні поєднання сексуальності з адресацією її до повсякденного життя з характеристиками конкретних людей. Споконвічної матірною мовою користувалися тільки в чоловічих компаніях, і не для того, щоб виляти один одного, а для того, щоб весело, швидко, зрозуміло і емоційно порозумітися один з одним в екстремальних умовах, ситуаціях.

Кожен вік має свої причини і мотивацію для вживання цих виразів [6, с. 7]. Так, діти двох-п'яти років використовують жаргон неусвідомлено, оскільки мовне наслідування властиво молодшому віку нарівні з іншими видами діяльності. У віці п'яти-семи років основною рушійною силою є бунт проти того як прийнято, як треба. При цьому нецензурну лексику діти вживають свідомо, розуміючи, що цього робити не можна.

У період з восьми до дванадцяти років діти визначаються з тим, де можна, а де не можна лаятися. Нецензурна лексика використовується серед ровесників для самоствердження, з бажання влитися в колектив і прагнення здаватися дорослішими. Школярі копіюють манеру поведінки старшокласників, «долучаючись» до світу дорослих. Так вони відчують себе впевненіше.

До дванадцяти-чотирнадцяти років підлітки, як правило, вживають лайки в основному для виходу емоцій або в анекдотах. Мат вичерпує себе, тому що перестає задовольняти культурні потреби дитини. З давніх-давен вважали, що мат це не образа, а захист. Тому підлітки так сильно лаються матом. Для них світ ще занадто ворожий, і вони, як можуть, намагаються від нього захиститися, а кращий спосіб захисту, як відомо – напад. За витонченою лайкою підлітки намагаються приховати свої слабкості, і здаватися сильніше, жорсткіше і неприступніше [6, с. 7].

Отже, в процесі міжособистісної комунікації використання нецензурної лексики взаємопов'язане з певними уявленнями про її зміст, ядро яких складають негативні переживання, які мають досить

традиційні, закріплені в культурі значення і смисли. Включення нецензурної лексики як невід'ємного елементу повсякденної мови вносить свій вклад в посилення негативних аспектів ціннісної картини світу, пов'язуючи негативні конотації нецензурної лексики з будь-якими елементами навколишньої дійсності на несвідомому рівні. Існує також зв'язок використання нецензурної лексики із загальною напруженістю психологічних захистів, а також зі ступенем вираженості деяких комунікативних якостей, що визначають ефективність спілкування, що дозволяє говорити про складний взаємозв'язок громадського та індивідуального, свідомого і несвідомого як факторів, що детермінують частоту і інтенсивність вживання даної лексики.

Ненормативна лексика широко вживається представниками всіх пластів населення, в тому числі і серед молоді. Заходи, спрямовані на превенцію поширення ненормативної лексики в молодіжному середовищі загалом та в молодіжних ЗМІ зокрема, для українського сучасного суспільства є виправданими і доречними. До таких заходів можна віднести, насамперед, роз'яснювальну роботу та проведення тематичних бесід, націлених на закріплення негативного ставлення людей до лихослів'я; проведення семінарів-тренінгів, присвячених розглядуваній проблемі; ділових ігор, що дозволяють регулювати свій емоційний стан і налаштовуватись на позитивну взаємодію тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Гришева К. А. Ненормативная лексика, основные факторы ее употребления. *Молодой ученый*. 2014. № 6. С. 654–658.
2. Китаев-Смык Л. А. Сексуально-вербальная защита и агрессия (матерная речь и матерная ругань) // Речевая агрессия в современной культуре. Челябинск: Изд. ЧГУ, 2005. С. 17–21.
3. Мурашов А. А. Личность и речь: эпоха кризиса сов: учеб. пособие. М.: Изд-во МПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2013. 504 с.
4. Панова Н. Ю. Психологічні функції ненормативних мовленнєвих конструктів у комунікативній поведінці особистості: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05. Київ, 2009. 18 с. URL: http://linksdir.biz/linkinfo_2214.html (дата звернення: 25.02.2017).
5. Ушакова Т. Н. Понятие языкового сознания и структура рече-мыслеречевой системы // Языковое сознание: теоретические и прикладные аспекты/под ред. Н. В. Уфимцевой. М.; Барнаул, 2004. С. 6–17.
6. Широкоградюк Л. А. Психолого-педагогічні причини лихослів'я та особливості його прояву у шкільному середовищі: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2013. 18 с.

Отримано 26.02.2017